

ZAMANIN VE KÜLTÜRLERİN İÇİNDEN AKTIĞI ANADOLU KAPISI: AHLAT

Prof. Dr. Metin SÖZEN
ÇEKÜL Vakfı Başkanı

**“Kaynaşır birbirine gün olur zamanlar;
Geçmiş, gelecek birleşir tek kesitte.
Sanki ilk kez yaşarız, yaşanmışı geçmişte;
Ya da başlar ansızın tâ ilerde gelecek.”**

Behçet Necatigil’in bu dizeleri, bir bakıma Ahlat’ın bütünü için düşündüğümüz/düşlediğimiz **“yeni gelecek”** adına çıkış noktalarını, temel hedefleri belirlemektedir. Burada **“zamanın kaynaştığı geçmiş”**, bugün bizlerin o **“geçmişe bakış açımız”**, zengin bir gelecek yaratma yolunda **“önümüzde duran büyük olanak”**, üç yönlü bir inceliği/yaklaşımı kaçınılmaz kılmaktadır. Dünü bugünü geleceği ortak değerlendirmede gözden ırak tutmamamız gereken bu ana noktaların sağlıklı saptanmasıysa, bizleri dilediğimiz doğru çözüme, **“özgün alanı”** yeniden düzenlemeye götürmede sayısız kolaylıklar sağlayacaktır.

Sorular bizi büyük coğrafyalardan adım adım Ahlat’ın doğrularına yöneltse...

Konuyu değişik ölçekler içinde **“Ahlat odaklı”** düşünmeye başladığımızda, ister istemez kendimize bir dizi soru sormamız gerekiyor. Bir başlangıç olarak **“Ahlat’ın büyük coğrafyaların birbirine bağlandığı/aktığı noktadaki önemi ve önceliği nedir?”** diye bir soruyla yola çıksak, hemen kent olarak Ahlat’ın özel konumu varlığını gösterir. Ayrıca bu salt bulunduğu coğrafyadan kaynaklanmamakta, tarihin akışını da izleme olanağı vermektedir. Bu iki öge aynı zamanda, saptayacağımız **“anıların/birikimlerin süreklilik kenti Ahlat vizyonu”** için de önemli bir girdi oluşturmaktadır.

Asya’dan Anadolu’ya, Anadolu’dan Akdeniz’e Avrupa’ya ulaşmak isteyen toplumlar için Ahlat, Anadolu’nun büyüklükleriyle buluştukları **“en önemli kapısı ve geçit yollarından”** birisidir. Süphan, Nemrut dağları ve Van Gölü, bu girişin altını güçlü çizen temel büyüklüklerdir. Anadolu coğrafyasına böyle bir zenginlik/çeşitlilik içinden girmek, ardından tutunmak ve burada varlığını duyurmak, tüm **“toplumların öncelikli gündemi”** olmuştur. Van Gölü çevresindeki derinlikli tarih, Ahlat için temel girdilerden biridir. Sorumuzun cevabı, bu **“özel coğrafya ve tarihten”** kaynaklanmaktadır. Bu tarih ve kültür havzası içine Ahlat’ı doğru yerleştirmek, bizlerin vurgulanacak öğeleri sağlıklı belirlememize bağlıdır. Hiç kuşkusuz Ahlat’ta **“özgün bir mezarlıklar bütününde”** oluşturacağımız **“kültür odağı”**, geçmiş-bugün-gelecek kadar Asya-Mezopotamya-Anadolu coğrafyasının temel özelliklerini de içermelidir. Bu yaklaşım, ayrıca Ahlat’taki kültür varlıklarını **“doğru okumamıza, doğru değerlendirmemize”** olanak sağlar.

Geniş coğrafyaları bağlayan yoldan Van Kültür Havzası'na...

Konuyu belirli coğrafyaya yöneltip **“Van Gölü Havzası'nda Ahlat hangi değerleriyle bütün içinde yer almalıdır?”** diye kendimize ikinci bir soru sorarsak bunun cevabı, **“özel konumuyla”** ve içerdiği **“doğal-tarihsel-kültürel varlıklarla”** ilgili olacaktır. Yüzlerce yıl içinde Anadolu'yu değerlendirmeye alan ünlü gezginlerin ve araştırmacıların belirttikleri gibi, **“günün her saatinde değişen görkemli doğası”** ve yapıtlarının **“çarpıcı zenginliğe”** ekledikleri, konunun temel girdilerini oluşturacaktır. İster istemez bu durum, **“kentnin doğru okunmasını”** zorunlu kılacaktır. Hemen bunun ardından, her ulusun ve her kesimin algılaması için, tüm çağdaş anlatım tekniklerine yer veren bir **“kurguya”**, süzülmüş doğru bilgilerle donatılmış **“stratejik plana”** gereksinim duyulacaktır. Buna bağlı olarak, kentin geçmiş birikimlerinden kalan öğelerinin yeniden **“ayrıntılı envanteri”**, sağlıksız gelişmelerin saptanması gündeme gelecek, böylesi bir çalışmanın ardından, Van Gölü Havzası bütünü içinde ilişkiler ağını sağlam oluşturmak kolaylaşacaktır.

Bu aynı zamanda, **“Bugünkü Ahlat yerleşmesi hangi öğeleriyle yeniden bütünleştirilecektir?”** sorusunu gündeme getirecektir. İster istemez çıkış noktamız, **“Harabe Şehir Kabristanı”, “Taht-ı Süleyman Kabristanı”, “Kırklar Mezarlığı”, “Merkez Kabristanı”, “Meydanlık Kabristanı”, “Kale Mezarlığı”** başlıkları altında toplanan bu özel alanlar olacaktır. Konunun ağırlık merkezini oluşturan bu bütünün gereken incelikte ve çok yönlü **“kendisini anlatacak”** nitelikte devreye girmesi için, bir dizi çok yönlü, **“temel kavramlara”** dayalı tasarım ve uygulamalara gerek duyulacaktır. Çünkü tarih yüklü on mahalleden oluşan Ahlat, **“Harabeşehir”, “Kale”** ve benzeri birimleriyle geniş bir alanı içermekte, son yıllarda sağlıksız düzenlemeler sonucu dünün Ahlat'ını hemen algılamak güçleşmektedir. Salt mezarlıklar konusunda yapılacak çalışmalar ise, dünü bugüne bağlamada bazı boşluklar yaratacaktır. Bu durumun, günümüz olanaklarıyla ve anlatım teknikleriyle, bir oranda kavranabilir bir çizgiye getirilmesi mümkündür.

Burası kavranabilir bütünlüğe nasıl ulaştırılacaktır?

Buraya kadar sorulan soruları alt alta yazıp düşündüğümüzde, **“temel hedeflerimizi/bütüncül bakış açımızı/önceliklerimizi/ aşamalarımızı içeren vizyonun”, “stratejik planın”** içeriğini doldurmaya çalıştığımızda geleceğimiz nokta, **“Anadolu'da Ahlat bu mezar anıtlarıyla dünyaya neleri anlatmalıdır?”** sorusuna vereceğimiz cevapta düğümlenmektedir. Sonuçta her şey **“dün”, “bugün”, “gelecek”** sözcüklerine dayanarak **“ölüm”** ve **“kalıcılık”** çizgisinde bir **“yol”** izlememizden geçmektedir. Elimizde kendimizi anlatacak temel veriler **“mezar taşları”, “kümbetler”,** bunları anlamlı kılan değişik işlevli diğer yapılarıdır.

Çevresi yer yer duvarlarla sınırlandırılmış bugünkü ortamda bu alanı **“anlamlandırmak”** için bir dizi bilginin yeniden düzenlenmesi gerekmektedir. Bugüne kadar yapılan kazı ve araştırmalardan elde edilen verilerin gözden geçirilmesinden sonra, bütün içinde tartışılarak belirlenecek ve özenle tasarlanacak **“ana girişin”** ardından artık kendimize tüm alanı içeren bir **“yol çizmemiz”** gerekir.

Burada tasarlanacak ana giriş ise, başlı başına bir **“simge niteliği”** taşımalıdır. Ardında levhalar, oklar, aydınlatma öğeleri, mezarlıkların **“doğallığını bozmadan”** geçmişin **“yönetenlerini-yönetilenlerini”**, **“sanatçıları-zanaatçıları”**, birbirini izleyen **“her dönemin belirgin özelliklerini”** kesintisiz okumamıza, onların dünyasıyla kendi aramızda bağ kurmamıza olanak verecek nitelikte olmalıdır.

Bu çok geniş alanda çizeceğimiz anayol ve ona bağlanan yollar boyunca her nokta, **“iki dünya arasındaki konumumuzu”** belirlemelidir. Behçet Necatigil’in dizelerine benzer öğeler mezar taşlarının, kümbetlerin yazıtlarından alınarak önümüze **“duyarlığı/bilgileri artırıcı”** nitelikte gelmelidir. Ayrıca oluşturulacak gezi yolları, gezenlerin zamanlarıyla ilgili olarak alternatifli olarak düzenlenmelidir.

Burada göz ardı edilmemesi gereken temel nokta, **“dün bugün”** **“bu dünya öbür dünya”** açıklamalarının/metinlerinin hep insan odaklı öne çıkmasıdır. Büyük bir birikimin ürünü olan mezarlığın inanılmaz **“yaşam ve düşünce zenginliğinin kaynağı”** olduğunun gösterilmesidir. Taşların, birbirinden ilginç yapıtların, bugüne kadar anlatılanların çok ötesinde farklı anlamları olduğunun günümüz insanına anımsatılmasıdır.

Dünyada, mezar taşlarını, kümbetleri/türebeleri izleyerek bir toplumun yaşadığı/değerlendirdiği coğrafyaları öğrenmemize olanak sağlayan örnekler azdır. Toplumumuzun Asya’da Karahanlılar, Gazneliler, Büyük Selçuklulardan akıp gelen değerlerinin, mezar anıtlarının bu mezarlıkta somutlaştırılmış olması, geniş coğrafyamızı, tarihimizin her evresini adım adım duyurması, bizler için önemli bir şans olarak gözükmemektedir. Bu açıdan tüm verilerin çağdaş anlatım teknikleriyle sunulması için mezarlıkta çizilecek **“düşünme/öğrenme yolu”** önem kazanmaktadır. Ardından, Ahlat’ın diğer yapılarıyla **“aynı anlatım tekniğiyle”** ilişki kurmamız kolaylaşmakta, sorun **“bağlantı öğelerinin belirlenmesine”** kalmaktadır.

Her bilgiyi kronolojik sıralamak kadar anlamlandırmak da, farklı **“yöntemleri/yaklaşımları”** gerektirmektedir. Böylesi bir birikimin sunumu, **“güçlü bir çatıya”**, sağlam bir **“hedef belirlemesine”** ihtiyaç göstermektedir. Düz tasarımları aşan, geniş coğrafyaları dikkate alan akış şemasını, tarihin her evresinin temel öğeleriyle belirlemek, değişik ölçekte bağlantılara yol açacak bir **“genişliğe ulaştırmak”**, yola çıkış nedeninin kaçınılmaz sonucu olmaktadır.

Geniş coğrafyayı, havzayı, Ahlat’ı anlatacak iki nokta...

Burada yaratılacak **“farklılık/çeşitlilik/özgünlük”** iki ana noktada toplanacaktır. Birinci ağırlıklı nokta, Ahlat Müzesi’dir. Bu müzede var olan birikimin ötesine geçilerek, **“tarih ve coğrafya”**, doğudan Anadolu’ya akan Ahlat’tan Batı’ya yönelen bir büyük kültürün izini belirtecek nitelikte vurgulanmalı, müzenin temel tasarımını yönlendirmelidir. Bir bakıma sürekli yinelediğimiz **“İpek Yolu Kültür Yolu”** temeline dayalı olarak, **“doğudan akıp gelenler”**, **“Anadolu’da karşılaşılanlar”**, **“bu buluşmanın sonucu yaratılanlar”** eldeki verilerle **“doğru bir kurgu içinde”** anlatılabilirse, buradan sağlanan bilgi altyapısıyla Ahlat’ı gezenler, farklı bir dünyanın varlığını daha kolay algılayabilirler.

Kuşkusuz bu yeni düzenlemede, müze kadar birbirinden ilginç yapıtların ve mezar taşlarının yarattığı özgün alanın tüm verilerinin ve kurgusunun başta bilinmesi, sistemin bu verilere dayalı oluşturulması gerekir. Denenecek anlatım tekniklerinin **“gerçekçi belirlenmesi, sürekliliğinin iyi ölçülmesi”**, müzeyle alan arasındaki ilişki için büyük önem taşımaktadır.

Aynı durum kullanılacak her öge için de söz konusudur. Dayanaklı ve bütünlüğü sağlayıcı **“malzeme ve inceltmiş bir tasarım”**, geniş alanın hedeflediğimiz nitelikte okunmasını kolaylaştırır. Müzenin ötesinde alana girişlerin farklı bir önemi vardır. Gelenekle günümüz arasında bağ kurmadaki **“yorum ve başarı”**, özgün kimliği belirlemeyi kolaylaştırır. Macaristan’da Mohaç’ta savaş alanının düzenlenmesinde, **“temel bir felsefenin varlığı”** daha girişte anlaşılmakta, her ayrıntı anlamlı bir bütünün parçası olmaktadır.

Ahlat’ta elimizde değerlendirecek sayısız öge olduğu için, hep varoldandan kalkarak **“yalın bir anlatım diline”** ulaşmamız temel hedefimiz olmalıdır. Mümkün olduğu oranda mezar taşlarına, kümbetlere birbirleriyle ilişki kurulabilecek nitelikte yaklaşılarak, zaman içinde yaratılmış ortamı zedelememiz gerekir. Bu nedenle derlenen verilerin özelliği, **“bu dünya öteki dünya ilişkisi”** ortamında değerlendirmeye alınmalı, **“geçmişin her kesim insanının”** mezar taşlarından, kümbetlerinden bize aktardığı değerler öne çıkmalıdır.

Ayrıca bu geniş alanı yaratmış taşçı ustalarının, diğer sanatçıların/zanaatçıların nasıl çalıştıklarını göstermek için, müze çevresinde bir **“Ahlat Kent Atölyesi”** oluşturularak, **“geleniğin yaşatılması”** sağlanmalıdır. Ayrıca atölye de gezilebilmeli, ürünler burada satılabilmelidir. Bunun yanı sıra, anıtların üzerinden alınacak ilginç örnekler, günümüz yaşamına girebilecek nitelikte **“yeniden yorumlanarak”**, çağdaş bakış açısının da yansıtılması sağlanmalıdır.

Sonuç olarak, bu büyük mezarlık alanında, bilimsel kazılar yeniden programa bağlanarak ve sürekli ilgi odağına dönüştürülerek, geleneksel atölyeler geliştirilerek, müzeyle alan arasında farklı bağlantılar sağlanarak, Ahlat’ın ve Van Gölü Havzası’nın diğer zenginliklerine gönderme yapılarak, çağın gereği düzeyli tanıtım malzemeleri üretilerek, geniş zaman içinde coğrafyaların yarattığı kültürlerin **“aktığı/kesiştığı/zenginleştiği”** bu ortam, **“ikinci yaşamına”** kavuşturulmalıdır... Kimliğine uygun sürekliliği sağlanmalı, Anadolu’nun **“kültür kapısı”** olduğu artık kolay algılanmalıdır....

Belki o zaman, **“geçmiş ve gelecek tek kesitte birleşme”** şansına ulaşmış olacaktır...